

KUR'AN-I KERİM'DE İNSAN - ŞEYTAN İLİŞKİSİ

Remzi Kaya
Doç. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Kur'an-ı Kerim, yaratıcı, insan ve şeytan ilişkilerine önem veren bir kitaptır. Yüce Allah'ın yarattıklarından istediği kulluktur. Bunun için insan kendisini ve Allah'ı bilmesi gerekir. Bu da inanma ve inandığını yaşama ile olur. İblis insana düşmandır. Onu Allah'tan uzaklaştırmayı ister. O Allah'a isyan etmiş, yaptığına pişman olmaması sebebiyle de kovulmuştur. İblisin Allah'a yapabileceği bir kötülük yoktur. Onun muhatabı insandır. İnsanı kulluktan uzaklaştırmak için bazı planları vardır. Bunlar: aile düzenini bozma, vesvese verme, tahrik etme, yalan söyleme, aldatma, günahları süslü gösterme, unutturma ve sihirdir. Bu makalede insan şeytan ilişkisi ve şeytandan korunmanın şartlarını bulacaksınız.

Abstract

The relationship between human being and devil in the Holy Qur'an

The Holy Qur'an is a creative book and also a book that is attaching importance to the relations between human being and Satan. To Worship God is the only thing that Almighty Allah, expects from all human beings so, he man must know himself and Almighty Allah better. This is also possible by belief and making all his believes live. Satan (devil) is an enemy to human being. He always wants man to be sent away from heaven because he didn't regret his rebellion(sin) There is nothing that Satan can do to Allah. His drawee is human being. Some plans are made in order to take human beings away from their worship. These are: Destroying family orders, giving anxiety, provoking, lying, deceiving, decoration of sins, causing to forget and

witchcraft .(magic) In this article, you will find the relationship between Human being and Devil and also conditions protecting human being from Devil

Anahtar Kavramlar : İnsan, şeytan, Kur'an

Key Words : Human being, Satan, Devil, Qoran

Giriş

Kur'ân uygulamaya ve insanlığın mutluluğuna yönelik bir kitaptır. İnsana Yaratıcısıyla ilişkilerinde yol göstererek, fitrat çizgisinde tutmayı,¹ şeytan ve insanlardan gelebilecek tehlikelerden korumayı hedefler.² Kur'ân'a göre insan Allah tarafından yaratılmış üstün bir varlıktır.³ O, yarattığı insanı irade ile donatmış, kendisine önemli görevler verilmiş,⁴ yaratılanları da onun hizmetine vermiş,⁵ onu akli, iradesi, iyi ve kötü fonksiyonları yapabilmesi açısından diğer yaratıklardan farklı kılmıştır. Üstün yaratılması ve irade verilmesi sebebiyle fiillerinden sorumlu kılınmıştır.⁶ İnsana verilen üstün meziyetler, Yaratıcıya kul olması, şeytanla olan ilişkilerinde başarıya ulaşması, tabiatı faydalı hale getirmesi ve mutlu olması içindir. Bu nedenle, Şeytan tarafından sembolize edilen yanlış inançlarla mücadele etmesi ve başarıya ulaşması arzulanır.⁷

İnsan üstün olmanın yanında, âciz bir varlıktır.⁸ Akli ve yetenekleri diğer yaratıklara karşı üstünlük sağlarken, zayıf olarak yaratılmış olması,⁹ musibetler karşısındaki sabırsızlığı, nefis ve şeytan karşısında sıkıntıya düşmesi,¹⁰ maddî ve manevî hastalıklar karşısındaki çaresiz-

¹ Yaratılışla ilgili bk. Buharî, Cenâiz, 80; Müslim, Kader, 23.

² Bk. Tahrim, 66/6.

³ Bk. En'âm, 6/102; Râ'd, 13/16; Hıcr, 15/28; Fâtır, 35/3.

⁴ Bk. Bakara, 2/30; En'âm, 6/165. Bk. Taberî, Tefsir, I/224-225.

⁵ Bk. Bakara, 2/9; Câsiye, 45/13. İslâm alimleri bu ayetleri ibâha için delil saymaktadırlar.

⁶ Bk. Müddessir, 74/38; Tur, 52/21. Bk. Zemahşerî, Tefsir, III/185-186; Kurtubî, Tefsir, VII/157; İbn Kesir, III/379; Elmalılı, III/561

⁷ Şeytanla ilgili bk. Nisâburî, Garâibu'l-Kur'ân, I/19.

⁸ Bk. Nisa, 4/28. Acziyetin anlamları için bk: Damagâni, Kâmusu'l-Kur'ân, s. 290-291.

⁹ Bk. Rum, 30/54. ayetini yorumlayan Zemahşerî, insanın yaratılıştaki geçirdiği devreleri bir acizlik olarak değerlendirir. Bk. Tefsir, III/208.

¹⁰ Bk. Nisâ, 4/28; Fussilet, 41/49; Mâide, 5/31.

liği,¹¹ ömrü ve gücünün sınırlı oluşu zayıf olduğunu hatırlatır. Zayıf olan kuvvetli olana sığınma ihtiyacı duyar. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan güçlü demektir. İslâm inancına göre bu varlık Allah'tır.¹² İnsan her şeyi ile O'na muhtaçtır. İnsanın şeytan ile ilgili mücadelesinde başarılı olması Yaratacı'nın yardımı ile mümkündür. Gönderdiği peygamberler ve onlara verilen vahiy bu konuda yardımcı olur. Son kitap olan Kur'an'ın yol gösterici¹³ ve aydınlatıcı¹⁴ oluşu insanlık için önemlidir. İslâmî açıdan insanın konuları doğru algılaması, iyi düşünmesi, istikrarlı karar vermesi, fayda ve zararına olanları bilmesi, Kur'an sayesinde mümkündür. Bunlar bilinmeden şeytanla ilgili mücadelede başarılı olunamaz.¹⁵

1- İnsan

İnsan ins kökünden türetilmiştir. İns, Hz Adem'den türeyen insanları ifade eder.¹⁶ İnsan ise; temeli su ve toprak olmakla birlikte, cisimsel varlıklarla ruhun birleşmesi neticesinde oluşur.¹⁷ Kur'an-ı Kerim'de altmış beş yerde insan, on sekiz yerde ins, bir yerde insî, bir yerde enâsî ve 230 civarındaki nâs kelimeleri insanı tanıtır.¹⁸ İnsan, topraktan yaratılıp,¹⁹ üstün²⁰ ve mükemmel hale getirilmiş,²¹ dünyada önemli işleri yapabileme imkanıyla donatılmış,²² Kur'an kendisine emânet edilmiş,²³ düşünen, konuşan ve yaptığından sorumlu tutulan bir varlıktır. Diğer bir ifade ile, ruh

¹¹ Bk. Tevbe, 9/91.

¹² "De ki O Allah birdir. Allah sameddir" İhlas, 112/1-2;

¹³ Bk. Bakara, 2/2, 185; Âl-i İmrân, 3/138; Araf, 7/52; Yünus, 10/57.

¹⁴ Bk. Nisâ, 4/174; Şûrâ, 42/52.

¹⁵ Bk. Bakara, 2/256-257.

¹⁶ Müfredat, s. 34; Lisânü'l Arab, VI/10-17.

¹⁷ Bk. Aydınlı, Yaşar, Farabi'de Tanrı İnsan İlişkisi, İst. 2000, s. 77,83.

¹⁸ Bk. Muhammed, Fuâd, Mu'cemu'l Müfehres, ins. md.

¹⁹ Bk. Âl-i İmran, 3/59; Mü'minün, 23/12; Rahman, 55/4.

²⁰ Bk. İsrâ, 17/70.

²¹ Bk. Tin, 95/4

²² Bk. Bakara, 2/30; Sâd, 38/26; Kur'an'da ifade edilen halife kelimesine farklı anlamlara gelir. Bunlar arasında, dünyada insan Allah'ın halifesidir, Hz. Adem'den önce yaşayan cinlerin yerine geçmesi sebebiyle bu isim verilmiştir. Şeyhin yerine geçen kimsedir veya kamil insana verilen isimdir. Bk. Râzî, Tefsir, I/381; Bursavî, Rûhu'l-Beyân, I/64. Kur'an'da zikredilen ayetlerden hareketle halife, insanın dünyada üstün meziyetlerle donatılması ve dünyayı imarla görevli olması sebebiyle böyle bir ismin verildiğidir. Yoksa Yaratacı ile kıyas veya karşılaştırma mümkün değildir. Geniş bilgi için bk Süleyman Uludağ, T.D.V.İ.A. XV/299-300.

²³ Bk. Ahzab, 33/72.

ve bedeninin birleşmesiyle meydana gelip, irade ile donatılan ve yaptığından sorumlu tutulan bir yaratıktır. Temelde topraktan yaratılan insan, dünyada basit bir sudan oluşturularak, nutfe, alaka, mudga evrelerinden geçerek iskelet ve kas sistemleriyle teşekkül edip, ruh verilerek mükemmel hale getirilmiştir.²⁴ Suyun insan oluşumunda önemli rolü bulunur. *“İnsanı sudan yaratan Allah’tır.”*²⁵ ayeti bu duruma işâret etmektedir. Güzel yaratılmış olan insanın önemli bir misyonu bulunur. Bu misyon aczini itiraf ve kul olmaktır. O iyiyi kötüden ayırt edip, birini diğerine tercih etme imkanına sahiptir. Yaratıcı tarafından verilen iyi ve kötü duyguları algılaması,²⁶ fiillerinden hesap vereceğinin bir işaretidir. İnsan yaratılıştan temiz ve güzel bir varlık olmakla birlikte, kandırılmaya ve yanıltılmaya müsaait olup, bu hatasını telafi etme imkanına sahiptir.²⁷ Bu vesileyle, Yüce Allah aklını kullanmasını ve sıkıntılardan korunması için düşünmesini tavsiye eder.²⁸ İnsanın misyonu kulluk olmakla birlikte, mizâcı itibarıyla kibir ve sabırsızlığa meyillidir. Maddî refahın sürekli olduğu duygusuna kapılabilir. Sıkıntıya düşünce sabırsız olabilir.²⁹ Gururu onu hırçın hale getirebilir.³⁰ Müspet ve menfi duyguları ihtiva eden insan iki şıktan birini seçmek durumundadır. Birincisi Yaratıcısına karşı kulluk misyonunu yerine getirmesi, diğeri, şeytanın etkisinde kalması. Şeytanla olan ilişkisi bu bağlamda kendini gösterir.

Kur’an’da işâret edilen sorumluluk, insanla sınırlı değildir.³¹ Cinlerde bu bağlamda değerlendirilir. Sorumlu olarak yaratılan insan cin ilişkisi, ilk insanın yaratılması, meleklerle ve cinlere Adem’e secde edin emriyle başlamış,³² Yüce Allah’ın, *“Ey Adem! Sen zevcenle birlikte cennete yerleşip dilediğiniz nimetlerden yiyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın ki, sonra zâlimlerden olursunuz.”*³³ uyarısıyla devam etmiştir. Hz. Adem’in yaratılması, meleklerin secdesi, cinlerden olan İblis’in bu emri kabul etmeyişi,³⁴ Rabb’inin emrine baş kaldırı, isyan, iyiliklere karşı çıkma ve Hz. Adem’in üstünlüğünü kabul edememe, insan-şeytan ilişkisinin ilk menfi yönünü oluşturmuştur. İnsanlığın atasının İblis’le başlayan bu

²⁴ Bk. Mü’minun, 23/12-14; Furkân, 25/54; Fatır, 35/11..

²⁵ Bk. Furkan, 25/54.

²⁶ Bk. Şems, 91/8

²⁷ Bk. Bakara, 2/37.

²⁸ Bk. Bakara, 2/73;164; Âl-i İmran, 3/118; Ra’d, 13/4.

²⁹ Bk. Yunus, 10/12; Hud, 11/9; İsrâ, 17/67,83.

³⁰ Bk. Kehf, 18/54.

³¹ Bk. Zâriyat, 51/56.

³² Bk. Bakara, 2/34.

³³ Bk. Araf, 7/19.

³⁴ Bk. Kehf, 18/50

olumsuz tablo dünyada da devam etmektedir.³⁵ İşte, Kur'an'da geniş bir yeri oluşturan insan şeytan ilişkisi ve şeytandan sakınma insan açısından büyük önem taşır. Yüce Allah, insanlığın yaratılmasıyla birlikte düşman olan iblis hakkında bilgi vermekle kalmamış, cin ve şeytan lafızlarıyla onları tanıtarak onlar tarafından oluşturulacak problemlere çözümler önerir.

“...Şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman sayın. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır.”³⁶“Ey Âdem oğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın.”³⁷

Kur'an'da ifade edilen insan, melek ve cin ayrı varlıklardır. Fakat bu üç varlığı bir birlerinden soyutlamak mümkün görülmez. Bunlardan İblis'in Yaratıcıya yapabileceği bir şey yoktur. Onun muhatabı insandır. İnsanı kulluktan uzaklaştırmanın yollarını arar. Araştırmamıza konu olan makalemizde insan şeytan ilişkilerini analiz ederek asrımızda insanlar üzerinde bıraktığı tahribatın çareleri aranacaktır.

2- Cin

Lügat olarak Arapça bir kelime olan **cin**, bir şeyi örtmek anlamına gelir. **Cenne** örtü, **cünne** kalkan, **cünün** delilik demektir. Cin kelimesiyle görülmeyen ruhâni varlıklar kastedilir. Terim olarak; insan gibi iradeye sahip olan, insan duyularıyla algılanmayan, ilâhi emirle sorumlu, inanan ve inanmayan olan ruhaniyet tarafı ağır basan varlıklardır.³⁸ Kur'an'da bu toplumun ataları için **“cân”** kelimesinin kullanıldığı görülür.³⁹ Öte yandan, cân kelimesi yılan,⁴⁰ cin⁴¹ ve delilik anlamına geldiği anlaşılır.⁴² Müşriklerin uydurmaları reddedilirken, *“Allah ile cinler arasında bir soy birliği uydurdular. And olsun ki cinler de kendilerinin hesap yerine geleceklerini bilirler.”⁴³* ayeti cinlerin sorumlu birer varlık olduklarını hatırlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de cinlerin yaratılmasıyla ilgili şu bilgilere yer verilir. *“O cinleri saf alevden*

³⁵ Bk. Araf ,7/14 ;Kırş. Sâd, 38/77-78.

³⁶ Bk. Fâtır, 35/6.

³⁷ Bk. Araf, 7/27.

³⁸ Bk. Zâriyat, 51/56; Râgıb, el-Müfredât, s.138-139; İbn-i Manzûr, Lisânü'l-Arab, XIII/92-95; ez-Zebidî, Tâcû'l-Arûs, IX/165.

³⁹ Bk. Hüd, 11/119. Rahman 55/15; Kılavuz, A. Saim, TDVİA, VII/138-139.

⁴⁰ Neml ,27/10; Kasas, 28/31.

⁴¹ Bk. Hıcr, 15/27; Rahman, 55/15, 39, 56, 74.

⁴² Bk. Araf , 7/184; Mü'minun, 23/2570; Sebe, 34/4, 46.

⁴³ Saffat 37/158.

yarattı.”⁴⁴“Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.”⁴⁵“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”⁴⁶

Cinlerin yapısını belirten Rahman Suresi 15. ayetteki **meâric** kelimesi şaşkınlık verici, maddi olamayan, dumansız, kırmızı, sarı, yeşil ve saf alev karışımını ihtiva eden, her şeye nüfuz edebilen bir ateş olarak yorumlanır.⁴⁷ Hıcr Suresi 27. ayette de “**nâris-semûm**” terimi sıcak rüzgar, ateş alevi gibi esen yakıcı, öldürücü rüzgar anlamına gelir.⁴⁸ Hz. Peygamberin hadislerinde de “semûm” kelimesi cehennemın bir harareti olarak zikredilir.⁴⁹ Buradan hareketle, cin’in yaratıldığı ateş, zerrelerin aralarından geçebilen bir alev olduğu anlaşılır. Hz. Peygamber de “Melekler nurdan, cinlerde alevli ateşten, Hz. Adem ise, topraktan yaratıldı.”⁵⁰ sözleriyle Kur’an’da yer alan konuyla ilgili ayetleri tefsir etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de melek ve insan dışı varlık kabul edilen cinler, kırk üç ayette zikredilir.⁵¹ Onların Allah’a kullukla görevli buldukları, kendilerine peygamber geldiği, inanan ve inanmayanlar olmak üzere ikiye ayrıldıkları, cehenneme insan ve cinlerden kafir olanların gireceği ifade edilmektedir.⁵² Yüce Allah’ın, cinlerin Hz. Peygamberin okuduğu Kur’an-ı dinlediklerini haber vermesi,⁵³ onlar hakkında müstakil sure indirmesi, cinlerin irade ile donatılan gerçek yaratıklar olduklarını hatırlatmaktadır.⁵⁴

3- İblis

Kur’an-ı Kerim’de, düşmanlığından sakınılması gerektiği belirtilen “İblis”in kaynağı hakkında farklı görüşler bulunur. “Belese” den türetilen Arapça olmayan bir kelime, “İblâs” tan gelen Arapça bir kelime, meleklerin yanında Azâyil veya Hâris olarak zikredilen yaratık olduğu şeklinde nakil gelir.⁵⁵ Ağırlıklı görüş kelimenin âcemi kökenli olduğudur.⁵⁶ Mana itibarıyla

⁴⁴ Bk.Rahman, 55/15.

⁴⁵ Bk.Hıcr 15/27.

⁴⁶ Bk.Zâriyat, 51/56.

⁴⁷ Bk. Taberî, Tefsir, XXVII/126-127; Kurtubî, Tefsir, XVII/167.

⁴⁸ BK. Taberî, Tefsir, XIV/30-31; Zemahşeri, Tefsir, II/313.

⁴⁹ İbn Mâce, Züht, 38.

⁵⁰ Müslim Zühd, 53, b. 10, No. 60; V/2294; Ahmed b. Hanbel, VI/168.

⁵¹ Bk. Muhammed Fuâd, age, s.179-180.

⁵² Bk. Zâriyat, 51/56; Fussilet, 41/29; Hüd, 11/119; Secde, 32/13.

⁵³ Bk.Ahkaf, 46/29-30; Cin, 72/1.

⁵⁴ Bk. Cin Suresi, 72/1.

⁵⁵ Bk. Râgıb, Müfredât, 60; Rumca Olduğuna Dair Bk. Wensinck, İ.A. İblis Md.

⁵⁶ Elmalılı, Hamdi Yazır, Tefsir, İst. 1971, I/320.

hayırdan ümit kesme, pişman olma gibi anlamlara gelir. İblis, Yüce Yaratıcı'nın emrini ilk olarak reddetmiş, gazâba uğramış ve müflis durumuna düşmüştür. Bu sebeple kendisine İblis ismi verilmiştir. Çünkü Kur'an, İblis'in bir cin olduğunu, *"Hani biz meleklere: Adem'e secde edin demiştik, İblis hâriç olmak üzere onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi. Rabbin emrinden dışarı çıktı."*⁵⁷ ayetiyle haber vermiştir.

a) İblis'in Yaratılışı

İblisin bir cin olması sebebiyle ateşten yaratıldığı anlaşılır. Yüce Allah İblis'i inanan cinlerden ayırt etmek için olumsuz yönlerine geniş yer vermektedir. Buna göre, Kur'an-ı Kerim'de on bir ayette İblis, seksen sekiz yerde de şeytan kelimesi geçmektedir. Konuyla ilgili bilgi verilirken, öncelikle Hz. Adem'e secde etmeyişinin sebebi sorulmuş, buna cevap olarak ateşten yaratılması sebebiyle üstün olduğu belirtilmiş,⁵⁸ üstünlük duygusu ve kibri yanılmasını sağlamıştır.

b) İblis'in Kovulması ve Mühlet

Yüce Allah'ın Hz. Adem'i yaratması, meleklerin yer yüzünde kan dökecek ve bozgunculuk çıkaracak birini mi yaratacaksın? sorularına karşılık, *"Ben sizin bilmediğinizi bilirim"* cevabının neticesinde yaratılan insana secde etmelerini emreder. Bu emir üzerine melekler secde ederler. İblis' ise karşı gelir.⁵⁹ Bunun üzerine Yaratıcı; *"O halde hemen cennetten çık! Çünkü sen kovulmuşsun ve bu lânet kıyamet gününe kadar senin üzerindedir!"*⁶⁰ buyurur. İblis, yaptığından pişmanlık duyması gerekirken, tam aksine, yapacakları kötülükler için kıyamete kadar izin ister. Yüce Allah ta; *"Sen bilinen gün gelinceye kadar bırakılanlardansın..."*⁶¹ ifadeleriyle izin verir.

4- Hz. Adem'e Yaptığı Tuzak

İblis'in ilk hilesi cennette olur. Yüce Yaratıcı'nın yaratmayı murat ettiği insan,⁶² önceden benzeri olmayan bir varlıktır. Akıl, irade ve sorumluluk duygularıyla donatılarak yeryüzü unsurlarıyla teşkil edilecektir. Bu açıdan diğer yaratıklardan farklıdır. Yaratılıştaki fonksiyonu itibarıyla melek ve cinlerden de ayrılır.⁶³

⁵⁷ Bk. Kehf, 18/50.

⁵⁸ Bk.Araf, 7/12; Sâd ,38/76.

⁵⁹ Bk.Bakara, 2/30-34; Hıcr,15/28-31; İsrâ, 17/61; Kehf , 15/50.

⁶⁰ Bk. Hıcr ,15/34-35; Krş. Araf, 7/12-13, Sâd, 38/75-78.

⁶¹ Bk.Hıcr ,15/36-40; Araf, 7/14-15; Sâd, 38/79-82.

⁶² Halife; vekil, birinin yerine bakan kimsedir. Bk. Zemahşeri, Tefsir, I/61.

⁶³ Melek ve cinlerin yaratılışı insandan farklıdır. Cin ateşten, insan topraktan meydana gelmiştir. Bk. Araf 7/12; Sâd 38/76; Melekler nurdan yaratılan

Kur'ân-ı Kerim'in ifadelerine göre, Hz. Adem ve eşi yaratıldıktan sonra cennete yerleştirilir. Burada istedikleri gibi hareket edebilecekleri, arzu ettikleri şeyleri yiyecekleri belirtilir. Bu yasak, sadece "yasak ağaç" ile sınırlandırılır.⁶⁴ Bu sınırlandırılış, bir imtihanı, sorumluluğu ve bir takım hikmetleri hatırlatmaktadır. Dolayısıyla, başıboş olarak yaratılmayacağı belirtilen insanın,⁶⁵ atasının şahsında, cennette küçük bir tecrübesi yapılmıştır.

*"Andolsun biz, önceden Adem'e o ağaçtan yememesini tavsiye etmiştik (Bizim tavsiyemizi) unuttu. Biz onda bir azim bulmadık."⁶⁶ "Derken Şeytan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: 'Rabbimiz başka bir sebepten dolayı değil, **surf ikiniz bir melek, ya da ebedi kalıcılardan olursunuz diye sizi bu ağaçtan men etti.**' dedi. Ve onlara 'şüphesiz ben size iyiliğinizi isteyen biriyim' diye yemin etti. Böylece onları aldatarak aşağı sarkıttı. Ağacı tadınca çirkin yerleri kendilerine göründü. Cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerine örtmeye başladılar. Rableri onlara; 'Ben sizi o ağaçtan men etmedim mi ve Şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi?'"⁶⁷*

Yukarıya aldığımız ayetlerde görüldüğü gibi, insanlığın yasaklanan bir şeyi yapması beraberinde sıkıntıları getirmektedir. Yasakların yapılmasında da şeytanın etkinliği gözlenir. Nitekim onun insanlığın atalarına unutturması, onlara yaptığı fısıltı ve melek olma istekleri ve Cennet'te sürekli kalma arzuları şeytanın tuzağından başka bir şey değildir. Hz. Adem ve eşi yasağı çiğneyince gizli yerlerinin açıldığının farkına varırlar.⁶⁸ Bu açılış, Hz. Adem ve eşinde bir takım irâdi gelişmelere sebebiyet vermiş, hata ve sorumluluklarını anlamış ve örtünme ihtiyacı hissetmişlerdir.⁶⁹ İnsanlığın atası bir takım duygularla da olsa,⁷⁰ yaptığı hatanın Allah'ın emrine karşı gelme ve kendine zulmetme olduğunu anlayarak, yaratılarda bulunan âcizlik içinde ne yapacağını şaşırmıştır. İşte, Hz. Adem'in yaptığı bu hata, ilâhi hikmetin neticesi olarak girdiği Cennet'ten çıkmasına sebep olmuştur. Bu olay şeytanın bize yapabilecekleri kötülükleri hatırlatmaktadır.

varlıklardır. bk. Müslim, Züht, 60.; Hanbel, VI/158,168; Tirmizi, Menâkıp, 74.

⁶⁴ Bk. Bakara, 2/35; Araf 7/19.

⁶⁵ Bk. Kıyâme, 75/36.

⁶⁶ Tâ'hâ, 20/115.

⁶⁷ Araf, 7/20-21.

⁶⁸ Bk. Araf 7/22; Tâ'hâ, 20/121.

⁶⁹ Konuyla ilgili bk. Zemahşerî, Tefsir, II/450.

⁷⁰ Tâ'hâ, 20/115.

Kur'an-ı Kerim'de değişik vesilelerle bahsedilen ağacın, dokuz farklı anlam için kullanıldığı görülür.⁷¹ Hz. Adem'in yaklaşması ve yemesi yasaklanan, yediği zaman cennetten çıkmasına sebep olacak ağaç, şu sözlerle ifade edilir: "Dedik ki "Ey Adem, sen ve eşin cennette oturun. Ondan dilediğiniz yerde bol bol yeyin. Ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz."⁷² Yasağın işlenmesi beraberinde zulmü getireceği hatırlatılırken ağacın cinsinden bahsedilmez. Sadece ağaç kelimesi kullanılarak "şu ağaca yaklaşmayın" denilir. Yukarıda işaret edilen ayetlerden anlaşıldığı kadariyle insanlığın atası yasak edilen bir ağaç ile imtihan edilmiştir.⁷³

Kur'an'ın işaret ettiği iblis inancı daha önce gönderilen ilahi kitaplarda da zikredilir. Yalnız, Hz. Adem'le iblis'in cennette yapmış oldukları mücadele bazı noktalardan Kur'an'dan ayrılır. Örneğin Hz. Adem'in cennette yanılmasına yılan sebep olmuştur.⁷⁴ Diğer taraftan, Hz. Musa zamanında bazı Yahudiler cinlerden yardım beklediklerinden onlara kurban kesmişlerdir.⁷⁵ Söz konusu yanlışlıklara rağmen, şeytanın günah işlenmesindeki etkinliği,⁷⁶ onun kötülüklerinden korunmak için iman kalkınının işe yaradığı,⁷⁷ sihirbazların şeytan ile ilişki içinde oldukları⁷⁸ ve her kötülüğü şeytan oluşturduğu inancı İslam'la uyuşur.⁷⁹

5- İblis-Tağut İlişkisi

Kur'an'da işaret edilen İblis ile tağut bir elmanın iki yanı gibidir. Tağut iblis'in isteklerinin bir tezahürüdür. Onun isteği insanları kulluktan uzaklaştırmadır. Bunda da başarılı olur. Kur'an genel bağlamda iki önemli noktanın üzerinde durur. a)Yaratana kul olma ve b) Şeytanın sembolize ettiği satanizmden sakınma. Yaratıcının kullarından istediği kendi dışında kalan ve tağut olarak nitelendirdiği yanlış inançlardan sakınmalarıdır.⁸⁰ Şeytan insanı satanizm denilen bu inançlarla sıkıntıya düşürür. Bu inancın özelliği, şeytanın gücüne inanma, isyan etme, iyiliklere karşı çıkma, dine dayalı inançları kabul etmeme, hanımları vasıta olarak kullanmadır. Asrımızda

⁷¹ Bk. Demağâni, Kâmusu'l-Kur'an s.259-260.

⁷² Bakara, 35; Krş. Araf 7/19.

⁷³ Krş. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, III/22; 17; 3.

⁷⁴ Benzer bilgiler için bk. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, III/1-7.

⁷⁵ Bk. Tensiye 32/16-17.

⁷⁶ Bk.Yuhanna I Mektup, 3/8.

⁷⁷ Bk. Efoslular, 6/2-17.

⁷⁸ Rasüllerin İşleri, 13/8-10.

⁷⁹ Bk. Yuhanna, 8/44; Matta, 13/37-40. Geniş bilgi için bk. Mehmet Tuncer, Kur'an'da Cin Ve Şeytan, (Dr. Tezi, Samsun 1998) s. 5- 20;

⁸⁰ Bk. Nisa, 4/60

insanlığın problemleri şeytanın güzel gösterdiği inançsızlıktır. İnançtan uzaklaşan insan milli ve dini değerleri unutup bunun yerine şeytanı koyar. İşte Kur'ân, insanlığın bu problemine çözüm önerileri getirir.

Tağut kelimesinin geçtiği Bakara Suresi 256. ayet insanlığı konu edinmekte, sıkıntılardan kurtulmak için şeytan'ı reddederek, Allah'a inanmayı ve Kur'an'a sarılmayı önermektedir. 257. ayette ise Allah'ın ve şeytanın dostluğuna yer verilmektedir. Buna göre Müslümanların dostu Allah'tır. İnanmayanların dostu ise şeytandır. Allah insanları sıkıntıdan kurtarmakta, şeytan ise karanlığa ve bataklığa sürüklemektedir. Nisa Suresi 51. ayette ise, Ehl-i Kitap mensuplarından bazılarının ilahi dinden uzaklaşmaları sebebiyle şeytana inandıkları ifade etmektedir. Nahl 36. ayette de, bütün Peygamberlere verilen görevin, şeytanın insanlara kabul ettirmek için çalıştığı şirk vb redderek tevhid inancını tebliğ etmek olduğunu belirtmektedir. Öte yandan, iman edenlerle alay eden bazı Yahudileri kınayan Yüce Allah, onların Peygamberlerin getirdiklerine sahip çıkmamaları sebebiyle şeytana taptıklarını "abede't-tâğut" (satanizm) terimiyle ifade etmiştir.⁸¹ Buna göre tağut inancı olarak ifade edilen satanizmin, şeytanın tarafından sembolize edilen, hurafe, batıl inançlar, boş şeyler, insanlığı sıkıntıya sokan yanlışlıklar, Allah'ın dışında kutsallık verilen putlar ve tevhid inancına uymayan her türlü fikirlerdir.⁸² İnsanlığın bunlardan kurtulmaları gerekmektedir.

6-Kur'ân'da Şeytan

Şeytan kelimesi "Şetane" kelimesinden türeyip haktan, rahmetten uzak anlamlarına gelir.⁸³ Arapça'da kötülükte ileri giderek, mensup olduğu alanda temayüz eden her şey için söz konusu isim verilir. Dolayısıyla şeytan, cin sınıfına girmektedir. Yaratılıştaki her varlık bir tek olarak başlamış olduğundan şeytan denilince bu cinlerin babası İblis akla gelmektedir.⁸⁴

Bizim tespitlerimize göre, İblis, cin ve şeytan kelimelerinin ifade edildiği ayetler yüz kırk iki civarındadır. Bu ayetlerden bir kısmı, Yüce Yaratıcı ile şeytan arasında geçmekte, diğerleri insan-şeytan ilişkisini oluşturmaktadır. Allah tarafından lanetlenen şeytan, Yüce Allah'a insanlarla ilgili şu sözlerle karşı gelir: *"Ben onları saptırmak için mutlaka senin doğru yolunun üzerine oturacağım. Sonra onlara, önlerinden, ortalarından, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Sen de*

⁸¹ Satanizm: Ehl-i Kitap geleneği karşısında Tanrı inancının karşıtı, kötülüğün temsilcisi olarak tezahür ettirilen prensiplere ibadet etme demektir. Bk. Ahmet Güç. Satanizm Şeytana Tapmanın Yeni Adı, Alfa İst. 1999, s. 47.

⁸² Atallah W, Gibt at-Tağut Dans Le Coran, Arabia 1970, c. 17, p.69-82; Kobert R., Dos Tağut, Orientalia 30, 1961, p. 415-416.

⁸³ Elmalılı, Tefsir, I/239; Cânân, İbrahim, Hadis Külliyyatı, IV/347.

⁸⁴ Farklı isimler için bk. Cânân, İbrahim ,a.g.e., IV/348.

çoğunu şükredici bulamayacaksın.”⁸⁵ “Süslemeler yapacağım ve onların hepsini mutlaka azdıracajım.”⁸⁶ Yüce Allah da şeytana; “Sen onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle oynat. Suvari ve piyadelerine üzerlerine yaygarayı bas. Mal ve evlatlarına ortak ol. Onlara yalan va'dler yap. Fakat şeytan onlara batıldan başka bir şey vaad etmez. Doğrusu benim halis kullarım var ya! Senin onların üzerinde hiçbir hükmün yoktur. Rabb'in ise vekil olarak yeter.”⁸⁷ buyurarak, şeytanın hilesinin ve kötülüklerinin inanan samimi Müslümanlar için bir şey ifade etmediğini belirtmiş olur. Cin ve şeytan inancı bütün ilâhi dinlerde ve eski milletlerde bulunmaktadır.⁸⁸ İslâm alimleri arasında farklı görüş ve yorum yapan alimler olmakla birlikte,⁸⁹ sağlam bilgi Kur'ân ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleridir.⁹⁰ Hz. Peygamber'in onlarla konuşması ve Kur'ân okuması sembolik bir varlıktan ziyade gerçek varlık olduklarını göstermektedir.⁹¹ Kur'ân-ı Kerim'de Bakara,⁹² Araf,⁹³ Hicr,⁹⁴ İsrâ⁹⁵ Tâhâ,⁹⁶ ve Sâd⁹⁷ sûrelerinde Hz. Adem'in kıssasını haber verdikten sonra, değişik süre ve âyetlerde, Hz. Muhammed ve onun tebliğine muhatap olan insanlığa şeytanın yapabileceği bütün düşmanlıklar haber verilmiş ve onun tuzağından kurtulmanın önerileri belirtilmiştir. İnsanlar kendi huzurları için bu uyarılara uymaları gerekmektedir.

7- İnsan Şeytan İlişkisi

İnsanlık tarihi itibariyle, insan şeytan mücadelesi, her zaman güncelliğini korumuştur. Söz konusu âyetleri tahlil ettiğimizde, Allah ve Peygamberin istemediği her fiil ve davranış şeytanın bir ürünü olarak görülür. Buna göre insanlığın zararına olan her şeyin altında şeytan bulunur. Diğer bir ifade ile, her kötülüğün kaynağı şeytan ve onun neslidir. Örneğin, dünya ve ahirette sıkıntıya sebep olan kulluğa karşı çıkma,⁹⁸

⁸⁵ Araf, 7/16-17.

⁸⁶ Hicr, 15/39; Krş. Sâd, 38/82.

⁸⁷ İsrâ ,17/64-65.

⁸⁸ Bk. M.Süreyya Şahin, T.D.V.İ.A, VIII/5-8.

⁸⁹ Bk. Râzî, Tefsir, XXX/148; Elmalılı, Tefsir, VII/5387.

⁹⁰ Bk. Buhârî, Bed'ül-halk, 11; Ahkâm, 21.

⁹¹ Bk. Müsned, VI/153,158; Buhârî, Salât, 75; Müslim, Zühd, 60.

⁹² Bk. Bakara, 2/35-36.

⁹³ Bk. Araf, 7/20-22.

⁹⁴ Bk. Hicr, 15/39.

⁹⁵ Bk. İsrâ, 17/62-63.

⁹⁶ Bk. Tâ'ha, 20/120-121.

⁹⁷ Bk. Sâd, 38/82.

⁹⁸ Bk. Nisa, 4/76.

haramları teşvik,⁹⁹ hanımları istismar etme,¹⁰⁰ faiz ve sihir¹⁰¹ gibi olumsuzluklar satanizmin istediği filler olup, İslâm'dan uzak yetişen gençliğin önemli bir hastalığıdır. Yüce Allah şeytan inancını üç başlık halinde ifade etmektedir.¹⁰² **a) İnkâr:** Allah'a ve onun emirlerini kabul etmeyip kendi aklı ve iradesini vahyin üzerinde görerek bütün güzel hasletlere karşı çıkmadır. Bunun öncülüğünü Hz. Adem'e secde etmemekle iblis yapmış, dünyada da onun dostları bu geleneği sürdürmektedir. **b) Fuhuş:** Kur'an-ı Kerim'de fuhuş kelimesi muradifleriyle birlikte yirmi beşe yakın yerde zikredilir.¹⁰³ Anlam olarak zina,¹⁰⁴ cimrilik, yalancılık, câhillik, söz ve fillerin en kötüsü gibi manalara gelir.¹⁰⁵ Müfessirler de söz konusu kelimeyi, zina, zinaya giden yol, söz ve fiille işlenen büyük günah, şehvete uymada ileri gitmek gibi lafızlarla izah ederler.¹⁰⁶ Şeytanın asıl silahı, gençliği tahrik ederek, ailenin temelini oluşturan manevî duygulardan uzaklaştırmadır. Bu yapılırken karşı cinsler silah olarak seçilmekte, örümceğin avını yakalamak için kullandığı metotlar tercih edilmektedir.¹⁰⁷ **c) Bağy (Zulüm)** Şeytanın diğer bir silahı insanları Allah inancından döndürmek ve kendi isteklerini gerçekleştirmek için yapılan zulmü güzel göstermesidir. Lügat olarak, haddi aşmak, haset etmek, fesad çıkarmak ve kibirli olmak demektir.¹⁰⁸ Müfessirler söz konusu kelimenin geçtiği ayeti yorumlarken; 'bağy' kibir, zulüm ve haddi aşma,¹⁰⁹ bunun neticesinde şeytanın işi olarak vehme kapılıp kızarak kötülük yapma şeklinde yorumlarlar.¹¹⁰ Hz. Peygamber'de, "bağy", dünyada cezasının verileceği, ahirette de yaptığı karşılıksız kalmayacağı iki kötü vasıftan biri olarak değerlendirir.¹¹¹ Yüce Allah işaret edilen üç olumsuz fiile karşılık üç güzel hasletle çözüm önerisinde bulunur.¹¹² Öte yandan, İnsanlığın baş belası olan İblis boşuna mı yaratmıştır? gibi sorular aklımıza gelmektedir. Şüphesiz Allah'ın yarattığı

⁹⁹ Bk. Mâide, 5/90-91

¹⁰⁰ Bakara, 2/169

¹⁰¹ Bk. Bakara, 2/102, 275.

¹⁰² Bk. Nahl, 16/90.

¹⁰³ Muhammed Fuâd; Mu'cemu'l Mufehres. s.513.

¹⁰⁴ Bk. Nisâ 4/15. Krş, Arâf, 7/33; Bakara, 2/168-169; Yûnus, 1624.

¹⁰⁵ İbn-i Manzûr, age, VI/325-326; Damağânî, Kâmusu'l Kur'an , s,351.

¹⁰⁶ Bk. Taberî, Tefsir, XIV/162; Râzî, Tefsir, XX/104;Râgıb, age, 562.

¹⁰⁷ Bk. Ankebut, 29/41.

¹⁰⁸ Râgıb, age, s.72; Mücemu'l Arabil Esâsî, s.176.

¹⁰⁹ Taberî Tefsir, XIV/163; İbn-i Kesîr, Tefsir, IV/514-515.

¹¹⁰ Râzî, Tefsir, XX/104.

¹¹¹ Müslim, Züht, 23; Müsned, V/26, 28.

¹¹² Bunlar: ihsan, adalet ve sılayı rahimdir. Bk. Nahl 16/90

bütün varlıkların bir hikmeti, bir sebebi vardır. Asıl sebebini Yaratıcı bilmekle birlikte, cinler de bir imtihandan geçmektedir. Dikkat edilirse, cinler arasında inanmayanlara İblis ve şeytan denilir. Yaratıcının bunlara kötülük yapmaları için izin vermesi, bir imtihanı hatırlatır. Şeytanın görevi kötülere iyi göstererek insanları yanıltmasıdır. İnsanların bu tuzağa düşmemesi gerekir. Diğer taraftan, inanan cinler faydalı birer varlıklardır. Kur'an-ı Kerim'de sadece inançsız olanların zararlarına işaret edilmekte ve olumsuzluklarından sakınma yolları gösterilmektedir. Yüce Allah, peygamberi aracılığı ile rahmeti gereği şu uyarılarda bulunur. *"Ey Adem oğulları! Sakın şeytan ananızla babanızı, edep yerlerini kendilerine göstermek için kandırıp cennetten çıkardığı gibi, sizi de belaya sokmasın! Çünkü o ve kabilesi sizi kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler. Biz şeytanları iman etmeyenlere dost kıldık."*¹¹³ Kur'an'da şeytanın etkisi olarak belirtilen bazı vasıflar zikredilir. Bunlar; kendi yaptığını hatasız kabul etme,¹¹⁴ başkasını hakir görme,¹¹⁵ gurur ve kibirli olmak,¹¹⁶ haram yemekler,¹¹⁷ şeytani güçlerden yardım bekleme,¹¹⁸ yalan ve iftirayı normal sayma,¹¹⁹ dünyayı ve dünya menfaatini Allah'ın emrine tercih etme olarak sıralanabilir.¹²⁰ Şeytanın insanları etkilemek için bazı planları bulunur.

8- İnsanı Etkileme Yolları

Şeytanın insanları ilahi emirlerden uzaklaştırmak ve Allah'a isyan ettirmek için şu sözlerle Allah'a karşı gelir.

"Onları mutlaka sapıtıracam. Onları ümitlere düşürüp olmayacak kuruntularla aldatacağım ve onlara emredeceğim de davalarının kulaklarını yaracaklar. Onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler!" Kim Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse açık bir ziyana uğramıştır.¹²¹ Hz. Allah'ta, *"(Şeytan) onlara söz verir, ümit verir, fakat şeytan'ın onlara va'di aldatmaktan başka bir şey değildir."*¹²²

¹¹³ Araf, 7/27.

¹¹⁴ Enfal, 8/48.

¹¹⁵ Nisa, 4/119.

¹¹⁶ Nisa, 4/120.

¹¹⁷ Bk. Bakara, 2/168.

¹¹⁸ Bk. Enfal, 8/48.

¹¹⁹ Bk. Nur 24/21.

¹²⁰ Geniş bilgi için bk. Giovanni Scognamillo, Ter. Arif Arslan, Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Şeytan, Karizma İst. 1999.

¹²¹ Nisâ, 4/119.

¹²² Nisa 4/120.

İnsanlığın atasına ve nesline düşman olan şeytanın hileleri her zaman çok değişik şekillerde devam etmiş ve edeceği anlaşılmaktadır. Cennette yasak ağaç gündemde iken, dünyada yasaklar temiz-habis, diğer bir ifade ile helal haram şeklinde netleşir. Kur'an'ın ifadelerine göre, İnsanlığa faydalı olan gıdalar temiz, zararlı olanlar habistir. İblis ve onun nesli, haram kabul edilen gıdaları güzel göstermek suretiyle insanları etkileyip, Allah'a isyan ettirmeye çalışırlar. Buradan hareketle, şeytanın planları şu başlıklar halinde sıralanabilir.

a) Aile Düzenini Bozması

İslam'da aile insanlığın temelidir. Sağlıklı bir neslin yetişmesi, güzel bir evlilik, meydana gelen çocukların düzenli eğitimi, yenilen gıdaların temiz olması, şeytanın isteklerinden sakınmakla mümkündür. O nesilleri bozmayı ister. Bu yapılırken zararlı olan maddeleri güzel göstererek işe başlar. İblis bu işleri yaparken bir takım yardımcıları bulunur. Hz. Cabir'den gelen rivayette, Hz. Peygamber şöyle buyurur: *"İblis tahtını deniz üzerine kurar. Bölük bölük askerlerini oradan göndererek, insanları fitnelere düşürür. Askerlerin değer bakımından en büyüğü, fitne koparma bakımından en başarılı olanıdır."*¹²³ Şeytanın askerlerinden bazıları gelip yaptıklarını anlatır. Fakat İblis bundan memnun olmaz. Sonra başka birisi gelip, insanın kendisiyle hanımı arasını iyice bozuncaya kadar terk etmediğini söyler. Bunun üzerine, o askeri koltuğunun altına alarak "Sen ne kadar iyisin" sözleriyle taltifte bulunur.¹²⁴ Aile bir milletin ve toplumun geleceğidir. En ufak birimden itibaren iyi olursa toplum, devlet ve milletler iyi olur ve onların ayakta kalmaları sağlanır. Aksi halde fiziki güç, devlet ve milletin ayakta kalmasına yetmez. Kur'an'ın işaret ettiğine göre, şeytanın planları arasında içki, kumar, kötü yollar ve zulüm ilk sırayı alır.

*"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili putlar, kısmet için çekilen zararlar ancak ve ancak şeytanın işi murdar şeylerdir. Onun için bunlardan sakının ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumarla muhakkak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek için, sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık siz vazgeçiyorsunuz değil mi?"*¹²⁵ *"Şeytan sizi fakirlikle korkutup fuhşu emreder..."*¹²⁶ *"Ey insanlar! Yerdeki şeylerden helal ve temiz olmak şartıyla yiyin. Şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o size apaçık bir düşmandır. O size, kötülüğü, hayasızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."*¹²⁷ buyurmaktadır.

¹²³ Müslim, Münafikün, 66, 68; Hanbel, Müsned, III/332, 354, 384.

¹²⁴ Müslim, Münafikün, 67; Müsned, III/314.

¹²⁵ Mâide, 5/90-91.

¹²⁶ Bakara, 2/268.

¹²⁷ Bakara, 2/168-169.

Yukarıya aldığımız ayetlerde insani değerleri tahrip eden maddeler sıralanmaktadır. Bunlar 1) İçki, 2) Kumar, 3) Şans oyunları 4) Cimrilik, 5) İsrâf, 6) Fuhuş, 7) Pis yiyecekler, 8) Fâiz, 9) Livâta, 10) Fitne çıkarma gibi kötülüklerdir. Bunlar şeytan ve neslinin istediği yaşantılardır. Yüce Allah âilenin, milletin ve insanlığın kurtuluşunun bu fiillerden sakınmakla olacağını belirtir.¹²⁸

İslam bir şeyi olumlu ve olumsuz yönleri tanıtırken zikreder. Tevhid-şirk, acı-tatlı, tuzlu-ekşi vs. Buna göre Allah'ın emrettiği güzel hasletler olumlu değerleri insanlığın zararlıdır. Akıllı bir insanın Allah'ın zararlı olarak bildirdiği ve şeytanın teşvik ettiği içkinin sağlığa faydalı olduğunu söylemesi mümkün değildir. İçki kullananlarda bunun zararlı olduğunu bilir. İşte İslam, böyle durumda olanların elinden tutarak akıl ve ilmide devreye sokup şeytandan kurtarmaya çalışır. Buna göre, insanlığın mutluluğu, Allah'ın emrettiği temiz şeylerin yenilmesi ve içilmesine bağlı görülür. Yaşadığımız dünyada, şeytan inancının sıkıntılarını çok hazin bir şekilde görmek mümkündür. İlahi inançtan mahrum ve şeytanın dostu olan insanların durumu örümcekle tasvir edilir. Örümcek avını yakalamak veya erkeği ile çiftleşmek için bir tuzak kurar. İhtiyacı bitince öldürür.¹²⁹ Şeytanda böyledir. Onun tuzağına düşen helak olur.

b) Tahrik Etmesi

Şeytanın etkileme yollarından bir diğeri tahriktir. Yaratıcı bu durumu ifade ederken, “*Şeytan seni bir fitle etkilemeye çalışırsa, hemen Allah'a sığın. Allah işiten ve bilendir.*”¹³⁰ buyurur. Anlamını aldığımız ayet bütün insanlığı kapsamına alır. Buna göre şeytan, “nezg” denilen fitle insanlığı etkilemek ister. “Nezg”, kötüye teşvik, tahrik, kışkırtma, gizli sözleri fısıldama demektir. Yüce Allah, Hz. Yusuf'un Şeytan'la ilgili sözlerini şu ifadelerle haber vermektedir. “*...Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*”¹³¹ Hz. Yusuf, kardeşleri arasındaki husumeti, O'nu kıskanması neticesinde Şeytan'ın onları tahrik ettiğini, bu kötü etkiyi ise Allah'ın tersine çevirdiğini belirtmiş olur.

¹²⁸ Bk. Mâide, 5/90-91.

¹²⁹ Bk. Ankebut 29/41.

¹³⁰ Araf, 7/200.

¹³¹ Yusuf, 12/100

c) Vesvese Vermesi

Vesvese¹³² insanın kalbine bırakılan kötü düşünce, olumsuz ve çirkin şeyler, fısıldama, bir işi engellemeye yönelmedir.¹³³ İnsanın içinden geçen kötü düşüncelere vesvese denilir. Kur'an-ı Kerim Kaf Suresi 16. ayet insan içinde geçen kötü düşünceleri ifade ederken, Tâ'hâ Suresi 20. ayet Şeytan'ın Hz. Adem üzerindeki etkisini işaret etmektedir. Öte yandan Yaratıcı vesveseden kurtulmak için, *"Rabbim, şeytanların kötü etkilerinden sana sığınırım. Onların yanında olmalarından da sana sığınırım!"*¹³⁴ şeklinde dua edilmesi ile mümkün olacağını ifade eder. Bu ayetlerde yer alan "hemazât" kelimesi, şeytanın kalbe vesvese vermesi, kötülüğü teşvik etmesi, itmesi, sıkıştırması ve dürtmesi anlamında kullanılır. Daha önce işaret edilen "nezg" kelimesi de benzer anlamlara gelir. Yüce Allah, "nezg" ve "hemazât" kelimelerini zikrederken insanların her hangi bir uzvunu bahsetmez. Vesvese kelimesinin geçtiği ayetlerde ise göğüs kelimesini kullanır. *"O sinsî vesvesenin şerrinden. O ki insanların göğüslerine fısıldar. Gerek cinlerden, gerek insanlardan (olan bütün vesvesecilerin şerrinden Allah'a sığınırım!"*¹³⁵

İnsan vücudunda şeytanın asıl merkezi nefistir. Şeytan nefis vasıtası ile gönüle fısıldar. Diğer bir ifade ile kötü hasletlerde nefis şeytanla uyum halindedir.¹³⁶ Bu konuda insanlardan bazıları da şeytana yardımcı olur.¹³⁷ Şeytanların başkanı konumundaki İblis, Hz. Adem ile hanımına vesvese vererek yasak edilen meyveden yedirmiş böylece günah işlemelerine vesile olmuştur. *"Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kâlanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi."*¹³⁸ Ayette işaret edildiği gibi, şeytan bir taraftan Allah'ın emrine karşı gelirken, diğer taraftan, insanlığın atasına vesvese vermek suretiyle aldatmıştır. Onun vesvesesi Allah'a isyan ettirmekle başlamış, haram işletmekle, utanma ve haya gibi güzel duyguları tahrip etmiştir.¹³⁹ Şeytanın insanları etkilemede kullandığı başka bir hilesi, yalan söylemesi ve aldatmasıdır.¹⁴⁰

¹³² Vesvese; Gizli ses, gizli duygu demektir. Bk. Kurtubî, Tefsir, VII/177.

¹³³ Bk. İbn Manzûr, III/922; Zemaşşerî, Esâsu'l Belâğa, IV/823.

¹³⁴ Mü'minûn, 23/97-98.

¹³⁵ Nâs, 114/5-6

¹³⁶ Bk. Yusuf, 12/53.

¹³⁷ Bk. Em'âm, 6/112.

¹³⁸ Araf, 7/20.

¹³⁹ Bk. Bayraktar Bayraklı, Kur'an Tefsiri, I. İst. 2001; I/78-79.

¹⁴⁰ Bk. Tuncer, M. Kur'an'da Cin ve Şeytan, (Dr. T. Samsun 1998) s. 190.

d) Aldatması

Şeytan insanları kandırmak için yalan sözlerle vaatte bulunmaktadır. Bu sözlerinin başında ahiretteki hesap ve kıyametin yokluğu, dünyanın sürekliliği ve yaşanılacak yer olması, eski yanlış inançların doğruluğu, elde edilen dünya nimetlerinin sürekliliği gibi konulardır. Bu duruma şu ayetlerle işaret edilir.

“Onlara "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde: Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız, derler. Ya şeytan; onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse!”¹⁴¹

*“(Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: "Şüphesiz Allah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama, size yalancı çıktım. **Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu.** Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz!...”¹⁴²*

Misal olarak aldığımız iki ayette şeytanın aldatması açık olarak gözlenmektedir. İsrâ Suresi'ni yorumlayan müfessirler, “veşârikhüm fi'l emvâli ve'l evlâdi” ayeti şeytanın çocuk ve mallara yapılanları, çocukları öldürmeyi,¹⁴³ malları Allah'ın yasak yollarda harcamayı, Mâide Suresi 103. ayette putlara mallarından hisse ayrılması ve kurban kesilmesi bir aldatma olarak gösterilir.¹⁴⁴ Zamanımızdaki yaşantılara göz atıldığında Şeytanın mekr kapsamına giren aldatma ile insanları ne kadar kandırdığını görmekteyiz. Bu durum, dini konulardaki hurafe ve bidatler, halkın İslam ve akla uymayan örf ve adetleri, hayvanların kulaklarının yarılması, yasaklanan hayvanların kurban kesilmesi, bir takım yer ve kişilere kutsiyet izafe edilmesi şeytanın yanıltması olarak görülür.

e) Günahları Süslü Göstermesi

Şeytan yasakları güzel gösterir. Böylelikle doğru ve iyi olanların yapılması engellenmiş olur. Bir misal vermek gerekirse, O, Bedir harbinden önce Müşriklerin yapmak istediklerini süslü göstermiş, savaşın durumunu görünce kaçmıştır. Bu durum şu ayetle haber verilmektedir.

“Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de: Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım, dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve:

¹⁴¹ Lokman, 31/21

¹⁴² İbrahim, 14/22.

¹⁴³ Bk. En'âm, 6/137.

¹⁴⁴ Bk. Kurtubî, Tefsir, X/289-29; IX/356-357; Âlûsî, Tefsir, XVII/116-117.

Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir, dedi."¹⁴⁵

"Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar."¹⁴⁶

Şeytan Enfal Suresinde yer alan ayette önce Müşrikleri kışkırtmış, onların yenileceğini anlayınca oradan uzaklaşmıştır. Neml Suresindeki ayette de güneşe tapmalar güzel gösterilmiştir. İnsanı kötülüklerden uzaklaştıran iman ve sağlam bir iradedir. İman ve iradeye sahip olanlara şeytanın aldatması, vesvese vermesi ve sıkıntıya sokması mümkün görülmez. İnsandaki inanç zayıflığı, haramlar karşısındaki zaafi ve bilgisizliği şeytanın işini kolaylaştırır. Bunun neticesinde yaptıklarının doğru olduğuna inanır. Neticesini düşünse, yapılan tavsiyelere kulak verse zararlı olanları yapmamaya çalışır. İşte vahiy imana ilaveten akli devreye sokarak geçmiş, içinde bulunduğu ortamı ve geleceği düşünmeye davet eder. Böylelikle şeytandan uzaklaştırmayı Yaratıcıya yaklaştırmayı önerir.

f) Unutturma

Şeytanın insanı etkileme yollarından biri diğeri güzel şeyleri unutturmasıdır. *"Şeytan onları etkisi altına aldı da kendilerine Allah'ı anmayı unutturdu. İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki şeytanın yandaşları hep kayıptadırlar.*"¹⁴⁷

İnsanın Allah'ı hatırlaması, anması, düşünmesi ve O'na karşı kulluk görevini yapması asli görevidir. Şeytanın en büyük başarısı, kulluğu unutturmasıdır. Çünkü Şeytan, kul Allah'ı unuttuğu zaman Allah'ta kulu unutacağını bilir. Bu unutmama, her insanda olabilir. Yüce Allah, Hz. Peygamber'e İslam'a saldıranların yanında durmaması gerektiğini hatırlatırken şu uyarıda bulunmuştur. *"Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.*"¹⁴⁸ Ayette de işaret edildiği gibi ibadetlerdeki gecikme, hayırlı işlerdeki uyuşukluk, ilim ve çalışmadaki isteksizlik şeytanın unutturması olarak düşünülür.

¹⁴⁵ Enfal, 8/48.

¹⁴⁶ Neml, 27/24. Diğeri ayet ile ilgili bk. Ra'd, 13/32-34; Mü'min, 40/36-37

¹⁴⁷ Mücadele, 58/19.

¹⁴⁸ En'am, 6/68.

g) Sihir Yoluyla Hilesi

İnsanlığın önemli yanımlarından biri de şeytan eksenli yapılan sihir ve büyüdür. Sihir; bir şeyi gittiği yönden çevirmek, değiştirmektir.¹⁴⁹ Türkçe’de büyücülük, cadıcılık, muskacılık, anlamlarına gelir.¹⁵⁰ Bu kötülük üç şekilde yapılır.

El çabukluğu: Asılsız işleri el çabukluğu ile asıl gibi göstermedir. *“Halkın gözlerini büyülediler ve onlara korku sardılar.”*¹⁵¹ *“Onların ipleri ve değnekleri sihirlere yüzünden kendisine koşuyormuş hayalini verdi.”*¹⁵² *“Hz. Musa’nun kavmi onu sihirbaz sandıkları için “Ey sihirbaz! Bizim için Rabb’ine dua et!...”*¹⁵³ demişlerdi ayetlerinde bu durum işaret edilir. İnsanların kandırılması şeytanın istediği bir iştir.

Bir takım yollarla şeytanın yardımını sağlamak: Dünyada bir takım inançsız insanlar cinlerle irtibat kurarak onların kötü vasıflarından faydalanırlar. Para karşılığı veya düşmanlık için bazı insanlara sihir ve büyü yaparak veya yaptırarak hasta olmasını sağlayabilirler. Yüce Allah konuyla ilgili olarak; *“Şeytanların kimlerin üzerine indiğini size haber vereyim mi? Onlar her günahkar yalancının üzerine inerler.”*¹⁵⁴ *“Fakat şeytanlar insanlara sihri ve büyüü öğreterek kâfir ederler...”*¹⁵⁵ âyetlerinin kapsamı bu tip ilişkileri ortaya koymaktadır. Kur’an-ı Kerim’in değişik yerlerinde sihirden bahseder.¹⁵⁶ Hz. peygamberin hadislerinde de zikredilen sihir, hüküm itibarıyla yasaklanmış ve şirk kabul edilmiştir.¹⁵⁷ Sihre inanmak dinen câiz değildir. İnananı cennetten mahrum eder.¹⁵⁸ İslâm’da, Hz. Peygamberin yasak ettiği ve Müslümanların sakınmasını istediği şirk, adam öldürme, fâiz, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve zina gibi yasakların arasında sihir de bulunur.¹⁵⁹ Hz. Peygamber bir hadislerinde şöyle buyurur. *“Kim düğüm bağlar sonra da ona üflerse sihir yapmış olur. Sihir yapan da şirke girmiştir.”*¹⁶⁰

¹⁴⁹ Ebû'l-Bekâ, Külliyât, s.208.

¹⁵⁰ Asım Efendi, Kâmusu'l-Mühid Tercemesi , II/382.

¹⁵¹ Araf ,7/116.

¹⁵² Tâhâ, 20/66.

¹⁵³ Zuhruf, 43 /49.

¹⁵⁴ Şuarâ, 26/214-222.

¹⁵⁵ Bakara ,2/102.

¹⁵⁶ Bk: Araf, 7/115, 116, 132; Tâhâ, 20/55-56; Mâide, 5/110.

¹⁵⁷ Bk: Nesâi ,Tahrim ,19/111, 112

¹⁵⁸ Hanbel, age ,IV/339; III/33.

¹⁵⁹ Buhârî , Vasâye, 23/195.

¹⁶⁰ Nesâi, Tahrim, 19; VII/112.

Kur'an ve sünnet bazında sihir yasaklanmış olup, ilahi vahiy karşısında bir etkisi bulunmaz. Nitekim, Hz. Musa'ya verilen mucize, karşı çıkanları etkisiz hale getirir.¹⁶¹ Lebid b. A'sım'ın yapmış olduğu sihir, *"Düğümlere nefes eden cadıların şerlerinden de Allah'a sığınırım."*¹⁶² âyeti karşısında bir etki gösteremez. Kur'an-ı Kerim'de yer alan Felak-Nas Sureleri, istiâze (Allah'a sığınma) ile başlamaktadır. Yüce Allah, söz konusu surelerde kötülüğü dokunması muhtemel şeylerden kendisine dua edilmesini ister. Bunların içinde de düğümlere üfürerek tüküren kadınların kötülüğü dikkati çeker.¹⁶³ Kaynaklarda yer alan bilgilere göre, ipe yapılan sihir, Felak-Nas Sureleri okunması üzerine etkisiz hale getirilmiş olur.¹⁶⁴ Öte yandan, Kur'an'ın haber verdiği insan şeytanlarını sihir, büyü ve kötülük yapan insanlar olarak değerlendirmek mümkündür. Her peygamber ve insanlara, insan ve cin şeytanlarının düşman olmaları, şeytanın tuzaklarından biriyle olmaktadır. İslam'da yasak kapsamına giren kötü hasletlerin yapılmasında şeytanın emirlerine uyan insanların etkin olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle, insanların bir birlerini haset etmeleri ve kötülük yapmaları şeytanın tesirinden başka bir şey değildir. *"Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse ona bir şeytanı arkadaşı yaparız. Artık o, onun arkadaşı olur."*¹⁶⁵

El Çabukluğu ile insanları kandırma: Halk arasında dünya menfaati elde etmek için bazı hoca görünen insanlar bulunur. Bu tip insanların dini bilgileri zayıftır. Bunlardan bir çoğu el alma suretiyle hoca olurlar. Değişik şekillerde halkın üzerinde etkili olmaya çalışırlar. İnancı zayıf insanların bunların etkisinde kalmaları mümkündür. Söz konusu hocalar kitap açma, suya bakma, cinlerle konuşma, saklanan bir muskayı bulma, gaipten haber verme, daha önce kırılan yumurtanın içine bir şeyler yazıp alçı ile sıvamak suretiyle göz boyama veya başka yumurta ile değiştirerek insanları aldatırlar. Bu işleri yapan ve yaptırılan büyük günah işlemektedirler.¹⁶⁶ Böyle hocalar para karşılığı her kötülüğü yapmaya çalışırlar.

h) Şeytana Uymanın Zararları

Şeytana uymanın zararı hem dünyada, hem de, ahirette olmaktadır. Şeytana uyan dünyada sıkıntı dolu bir hayat geçirirken, ahirette onunla birlikte cehenneme girer. Yüce Allah, emrine muhalefet eden şeytanı

¹⁶¹ Bk. Tâ'hâ, 20/67-70.

¹⁶² Bk. Felak - Nas Sureleri.

¹⁶³ Bk. Felak, 113/4.

¹⁶⁴ Bk: İbn-i Haldun, Mukaddime, ter. S. Uludağ , İst. (1-II) 1991; II/1179.

¹⁶⁵ Zuhruf, 43/36. Krş. İsâ, 17/64-65; Nur, 24/21; 37/30; Araf, 7/27.

¹⁶⁶ Bk. Topkara, Cevat, Büyücülerin Arka Bahçesi, s. 158-172.

cennetten kovmuş,¹⁶⁷ Hz. Adem'e de gerekli ikazı yapmış,¹⁶⁸ neticede şeytan ve insanlığın atasını birbirine düşman olarak dünyaya göndermiştir.¹⁶⁹ **“Birbirinize düşman olarak dünyaya inin”** ayeti ve Kur'an'da yer alan benzer ayetler, söz konusu düşmanlığın insan-şeytan arasında olacağını ortaya koyarlar. Şeytanın insanlara karşı olumsuz halleri hile ile kandırması şeklinde olur. Onun bu arzusu kıyamete kadar devam eder. Yüce Allah, şeytana verilen mühletin ve hilesinin Allah'a ve O'nun emirlerine inanan veya inanmayanları ayırt etmek için verdiğini buyururken, kendisine inananlara şeytanın zarar veremeyeceği belirtir.¹⁷⁰

Öte yandan, insanların birbirleriyle olan mücadelesinin inanç bazında devam edeceği anlaşılır. Çünkü inananlar, insanlığın kurtulması için iyi ilişkiler içine gireceklerdir. Bunun karşıtı olarak Şeytan, bazı insan guruplarını kendi yanına çekerek özellikle inançlı insanlara karşı daha hilekar olabilirler. Şeytan ve yardımcılarının görevi, insanları dünya ve ahiretlerini kaybettirmeleridir. Bunun için gerekli ortam onlar tarafından hazır hale getirilir. Zirâ dünyada inançsızlığın yayılması şeytana uyma ile olur. Şeytanın hiçbir faydalı yönü yoktur. Her yaptırdığı işin altında bir hinlik bulunur. Allah'ın tavsiyelerine uyulmayan insanları yoldan çıkarması onun için çok kolaydır.

*“Ey iman edenler! Hepiniz sulha giriniz. Şeytan'ın adımlarına uymayınız. Çünkü O sizin açık bir düşmanınızdır. Bunca açık deliller geldikten sonra, yine ayağınız kayarsa iyi bilin ki, Allah çok ulu ve hakîmdir.”*¹⁷¹ *“...And olsun insanlardan her kim sana uyarsa, cehennemi hep sizlerden dolduracağım.”*¹⁷² *“Her kim Allah'ın zikrine göz yumarsa, biz ona bir şeytan musallat ederiz. Artık onun arkadaşı olur ve şüphesiz bu şeytanlar onları yoldan çıkarırlar. Onlar da kendilerini hidâyete ermiş sanırlar. Nihâyet şeytanlarıyla bize geldiklerinde, keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar mesafe olsaydı!... Sen ne kötü arkadaşmışsın der.”*¹⁷³

Meallerine yer verdiğimiz âyetlerden hareketle şunları söylememiz mümkündür. 1) Şeytan insanları Allah ve Peygamberinden uzaklaştırır. 2) Şeytana uyan dünyada ve ahireti kaybeder. 3) Şeytana verilen izin kulları imtihan etmek içindir.¹⁷⁴ 4) Şeytanın hilesi, insanın kendi elindedir. İnançlı

¹⁶⁷ Araf 7/13; Krş. Sâd ,38/77.

¹⁶⁸ Tâhâ, 20/117.

¹⁶⁹ Bakara, 2/36.

¹⁷⁰ Bk. Sebe, 34/21.

¹⁷¹ Bakara, 2/208-209.

¹⁷² Araf, 7/18.

¹⁷³ Zuhruf, 43/36-37.

¹⁷⁴ Bk. Hicr, 15/42; Nahl, 16/99-100; İsrâ, 17/65.

ve irade sahibi olana şeytan zarar veremez. Şeytan kalbinde hastalık, şüphe ve fitne olanlara etki edebilir.¹⁷⁵

9- Şeytan'ın Müslümanlar Üzerindeki Etkisi

Yüce Allah'ın bildirdiğine göre şeytanın bir yaptırım gücü yok yalnız etkileme imkanı vardır. Onun her hangi bir yaptırım gücü olsaydı insanın hesaba çekilmesinin bir anlamı olmazdı. Dünyada şeytanın ve neslinin etkilediği ve aldattığı insan grupları hayli fazladır. Yüce Allah şeytanın etkili olabileceği ve olamayacağı gurupları çok ince mesajlarla işaret etmektedir.

“..Kullarımızın üzerinde senin bir yaptırım gücün olmaz. Ancak sana uyan sapıklar bunun dışındadır.”¹⁷⁶ “Halbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir yaptırımı yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan ayırt edip bilelim diye (ona bu fırsatı verdik). Rabb'in gerçekten her şeyi koruyandır.”¹⁷⁷

“Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir gücü yoktur...”¹⁷⁸ “Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse, ona bir şeytanı musallat kılarız. Artık o, onun arkadaşı olur.”¹⁷⁹ “Şurası muhakkak ki, benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabb'in yeter.”¹⁸⁰

Yukarıya alınan ayetlerin anlamlarına dikkat edilirse, Allah'a inanarak güvenen ve gereğini yapan insanlara şeytanın etkileme ve vesvese vermesinden başka bir etkisinin olamayacağı görülmektedir. Onun kandırdığı insanlar İslam'ın temel inançlarını kabul etmeyen, onun yerine şeytan ve bazı hurafelere inananlardır. Bu durumu şeytan şu sözleriyle itiraf etmektedir. *“Bizim sizin üzerinizde bir tesirimiz yoktu. Bilakis azmış bir millettiniz.”¹⁸¹ Örnek olarak aldığımız ayetlerden anlaşıldığı kaderiyle, şeytan ve neslinin etkisi Allah'a değişik vesilelerle şirk koşan ve gereği gibi sığınmayan kişilerde olacağı anlaşılır. Hz. Adem'in duasında görüldüğü gibi,¹⁸² şeytanın etkisinde kalarak yanılan*

¹⁷⁵ Bk. Hacc, 22/5.

¹⁷⁶ Hıcr, 15/42.

¹⁷⁷ Sebe, 34/21

¹⁷⁸ Nahl, 16/99-100.

¹⁷⁹ Zuhruf, 43/36. Diğer ayetler için bk. İsrâ, 17/64-65; Nur, 24/21; 37/30; Araf, 7/27.

¹⁸⁰ İsrâ 17/65.

¹⁸¹ Sâffat, 37/30.

¹⁸² Bk. Bakara, 2/37.

bir Müslümanın tevbe etmesiyle şeytanın yaptıkları boşa çıkmış olur. Cinlerin kâfir olanların kötülüklerinden korunmak insanın kendi elindedir. Bu kötülükler Kur'an'da haramlar olarak ifade edilir. Onlardan sakınılması gerekir. Diğer kötülükleri gözle görülmeyen kalbe verilen vesvese, zan ve evham gibi hastalıklardır. Bunlardan Allah'a sığınmak suretiyle kurtulmak mümkündür.

10- Satanizm ve Sihirden Korunma

Kur'an, şeytandan gelebilecek hile ve tuzakları haber vererek, inananların bu oyunlara gelmemelerini ister. Şeytana verilen bu ruhsat, insan için bir imtihanın gereğidir.¹⁸³ Her peygamber ve ümmetine şeytan ve insan düşmanları musallat kılınması bu imtihanın bir tezahürüdür.¹⁸⁴ Bu imtihanı kazanmak için onların tuzaklarının etkisiz hale getirilmesi gerekir. Bu da iki şekilde mümkün görünür. 1) Allah'a inanma ve inancını yaşama. 2) Aczini itiraf ederek O'na sığınma. Şeytan insana söz ve umut verir, sonunda yalnız bırakır.¹⁸⁵ Bazı insanlar, şeytanın hilelerine kanarak, verdiği vesvese neticesinde günah işlemiş olurlar.¹⁸⁶ Oysa sihir ve büyüünün bir çoğu psikolojiktir. Bunun tedavisi doktorluk veya inançla olabilir. İnsan bazen evhama kapılabilir. Bu durumda olanlar için Yüce Allah Hz. Peygambere şu hatırlatmada bulunur.

“Ne zaman şeytandan bir kötü düşünce seni dürterse, Allah'a sığın, Çünkü O' işitendir bilendir. Allah'tan korkanlar kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman hatırlarlar ve hemen (gerçeği) görürler.”¹⁸⁷

“De ki; sığınırım ben, insanların Rabb'ine. İnsanların Padişahına. İnsanların tanrısına. İnsanlara kötü şeyler fısıldayan o sinsi vesvesecinin şerrinden. O ki insanların göğüslerine fısıldar. Gerek cinlerden ve gerekse insanlardan.”¹⁸⁸

Şeytanın verdiği vesvese neticesinde şüpheye düşürmesi, ibadetleri tehir ettirmesi, yaptıklarında gösterişe düşürmesi, kendini

¹⁸³ Bk. Bakara 2/38.

¹⁸⁴ Bk. En'âm, 6/112

¹⁸⁵ Bakara, 2/169; Mâide,5/90-91; Nur,24/21.

¹⁸⁶ Bakara, 2/168; En'âm, 6/142; İsrâ,17/53.

¹⁸⁷ Araf, 7/200-201. Kur'an-ı Kerim'de aynı anlama gelen iki ayet bulunur. Araf Suresinde yer alan ayette “ O işitendir, bilendir” ibaresi nekre olarak kullanılmış, Fussilet Suresi 36. ayette ise marifeli ve te'kit edati ile kullanılmıştır. Bu durum, şeytandan gelebilecek kötülükleri sadece Allah'ın önleyebileceği hatırlatmaktadır. bk. Nisâburî, Garâibu'l-Kur'an, I/19; R. Rîdâ, Menar, IX/542.

¹⁸⁸ Nâs, 114/1-6.

beğenme ve haset gibi kötülükleri her zaman olabilmektedir.¹⁸⁹ Bu kötü hasletlerden kurtulmak için öncelikle güzel ahlaka sahip olunarak Allah'a sığınılması neticesinde şerlerinden korunulmuş olur.

“...Rabbim şeytanların dürtüklemelerinden ve onların yanımda bulunmalarından sana sığınırım.”¹⁹⁰ Ayeti bu durumu hatırlatmaktadır. Yüce Allah, Araf 200, Fussilet 36. ve Müminün 97-98. ayetlerle şeytanın kötülüklerinden korunmak için yaratıcıya sığınmaktan başka bir alternatifin olmadığını belirtir. Çünkü insanın bütün damarlarını dolaşa bilen görünmeyen düşmanın şerrinden onun hilelerini göre bilen Allah'a sığınılma ile korunulur.¹⁹¹ Müfessirler, insanlardan gelecek tehlikelerden kaçınmanın prensipleri açıklayan, Araf 199. ayetinin nüzulünden sonra Hz. Peygambere, “kızdığımızda kendimize hakim olamıyoruz. Bu durumda ne yapmamız gerekir” soruları üzerine, Araf Suresi 200. ayetinin nazil olduğunu rivayet ederler.¹⁹² Buna göre, şeytandan korunmak için hatalardan dolayı istiğfar edip,¹⁹³ Allah'a sığınılması halinde şeytanın yaptırdıkları geçersiz kılınmaktadır.

Şeytanın sihir ve büyü neticesinde yaptırdığı kötülükler kaynaklarda yer almaktadır. Hz. Peygamber ve ashaptan bazılarının hastaları okumak suretiyle cinleri kovup, delileri tedavi ettiğinden bahsedilir. Bu rivayetlerden biri şöyledir: “Bir sefer esnasında bir kadın, Hz. Peygamber'e yaklaşarak, 'Ey Allah'ın elçisi! Bu oğlumu şeytan günde üç defa tutuyor' dedi. Hz. Peygamber çocuğu alarak, bineğinin ön tarafına oturttu ve üç kez “çık ey Allah'ın düşmanı, ben Allah'ın elçisiyim” buyurdu. Sonra çocuğu kadına verdi. Yolculuğunu bitirerek oraya uğradıklarında, söz konusu kadın, çocuğu ile birlikte, Hz. Peygamberin yanına geldi. Yanında da iki koç getirdi. !Ey Allah'ın Rasülü! Hediye mi kabul et. Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, çocuğuma musallat olan şeytan bir daha evladıma gelmedi” dedi. Hz. Peygamber' de, “ O koyunlardan bir tanesini kabul ediniz” buyurdu.”¹⁹⁴ Öte yandan, Kur'an'da da fâiz hakkındaki ayet cin çarpmasını temsil olarak vermektedir.¹⁹⁵ Şeytan'ın

¹⁸⁹ Bk. İbn Cüzeyy, Ebu'l-Kasım M.b. Asım, Kitâbu't-Teshîl li Ulûmminî't-Tenzil, Kahira ts. IV/450.

¹⁹⁰ Mü'minün, 23/97-98.

¹⁹¹ İbn Kesîr, Tefsir, I/27.

¹⁹² Râzî, Tefsir, XV/97; Kurtubî, IX/157; İbn Kesîr, III/538.

¹⁹³ Bk. Taberî, Tefsir, XIV/174; Kurtubî, Tefsir, X/27; 175.

¹⁹⁴ Ed-Dârimî, Sünen, Beyrut ts. I/10-11 (Mukaddime, 4) Bk. İbn Mâce, Tıbb. 46, no. 3548.

¹⁹⁵ Bakara, 2/275.

etkisinden korunmak için öncelikle insanların temiz olmaları, abdest almalarına engel teşkil edecek yapışkan maddelerin giderilmesi, ibadetlere riayet edilmesi gerekir. Bu, onlardan gelebilecek kötülükleri önlemektedir. Diğer taraftan, ayet ve hadisler ışığında tespit edebildiğimiz öneriler yerine getirildiğinde hastalanan insanların düzeldiği, devam etmesi halinde psikolojik bir rahatsızlık olabileceği düşünülmektedir. Yapılacak işlemleri şu başlıklar halinde sıralaya biliriz.

a) İstiâze ile Allah'a sığınılmalı ve O'na güvenilmeli¹⁹⁶

*"Ne zaman şeytandan bir kötü düşünce seni dürtüklerse, Allah'a sığın; çünkü O işitendir bilendir."*¹⁹⁷, *"Ve de ki: 'Rabb'im şeytanların dürtüklerinden sana sığınırım.'" , "Ve Rabb'im onların yanımda bulunmalarından sana sığınırım."*¹⁹⁸

b) Felak-Nas ve Fatıha Sureleri Okumalı

Kur'an'ın son surelerinde Felak kelimesiyle başlayan dua örneklerinde insana zararları olabilecek, din ve dünyaca iyi karşılanmayan kötü hasletlerin hepsi ifade edilerek, onlardan Allah'a sığınma yoluyla korunulması istenir. Felak; yırtmak, sabahın ağarması, iki tepe arasındaki alçaklık, cehennemde bir çukur gibi anlamlara gelir.¹⁹⁹ Böylelikle Yüce Yaraticıya sığınma, *"Ben, ağaran sabahın Rabb'ine sığınırım"* şeklindeki girişle başlamış olur. Bu ayetten sonra gelen *"yarattığı şeylerin şerrinden"*²⁰⁰ ifadesiyle sığınılacak kötülüklerin hepsi zikredilmektedir. Daha sonra karanlık gecenin durumu,²⁰¹ sihir ve büyü yapanlar²⁰² ve hased²⁰³ edenlerin ruh hali zikredilir. Kurtubî (ö. 671/1273) Felak Suresini tefsir ederken, söz konusu surenin bütün kötülükleri Allah'ın yarattığına bir delil olacağını belirtir.²⁰⁴ Allah kötü hasletleri yaratır fakat onların insanlara kötülük yapmasını arzulamaz. Bunların kötülüklerinden koruyacak yine O'dur. Nas

¹⁹⁶ Bk. İbn-i Haldun, age, II/1179 vd. M. Asım Köksal, İslâm Peygamberi, s.104-117.

¹⁹⁷ Araf, 7/200. Krş. Fussilet 41/36.

¹⁹⁸ Mü'minûn, 23/97-98.

¹⁹⁹ Bk. Taberî, Tefsir, XXX/349-351; Kurtubî, Tefsir, XX/254; Râgıp, s. 579.

²⁰⁰ Kötü olan her şey bu kapsama girer. Bk. Âlûsî, Tefsir, XXX/357-358; Elmalılı, XI/190.

²⁰¹ "Gâsik", şiddetli karanlıktır. Bk. Taberî, Tefsir, XXX/351; İbn Manzûr, X/288-289.

²⁰² "Neffâsât-i fi'l-ukadi": Büyücü kadın. Bk. Taberî, Tefsir, XXX/253.

²⁰³ Hased başkasının elindeki malın yok olmasını istemedir. Bk. Râgıp, s. 169.

²⁰⁴ Kurtubî, Tefsir, XX/259.

Suresi'nde de istiâzeye vurgu yapılarak, gizli ve açık düşman olan insan ve cin şeytanlardan korunmak için istiâze önerilir.²⁰⁵

c) Hz. Peygamberin tavsiyelerine riayet edilmelidir²⁰⁶

Ayet ve hadisleri inceleyerek yukarıya aldığımız prensipleri yerine getiren bir Müslüman cin, şeytan ve uzantılarının kötülüklerinden korunmuş olur.²⁰⁷ Çünkü Yaratıcı kendisine inanan ve emirlerini yerine getiren kullarını korumaya kadirdir. Kullarını koruyacak da O'dur. O, bütün inananların hakiki dostudur.²⁰⁸ Allah kendisine inanan, güvenen ve inancının gereğini yapanları görünür ve görünmez kötülüklerden korur. Şeytana güzel söz söylemek, rica, minnet etmek fayda vermez. Onun sıkıntısı Allah'a kulluktur. O kulluğun gereğini yapanlardan rahatsız olur ve onlardan uzaklaşır. İnsan şeytanlarına ise yerine göre güzel davranmak etkili olabilir. Kötülük yapana güzel konuşmak, iyi davranmak ve hatalarını affetmek ceza vermektense daha etkili olabilir.²⁰⁹

d) Cin Çarpmasına Okunacak Dualar

Cinlerden inanmayanların zaman zaman insanlara zararları dokunduğu bilinir. Görünmeyen bir düşman olan şeytanların yaptığı kötülüğe cin veya şeytan çarpması ismi verilir. Kendisinde böyle bir rahatsızlık olduğuna inanan, aşağıda belirtilen duaları okuması veya okutması durumunda hastalıktan kurtulduğu bilinmektedir. Söz konusu ayetler: Fatiha Suresi, Bakara, 1-6, 255-256, 285-286; Âl-i İmran, 18-19; Araf 54-56; Mü'minun 115-118; Saffat, 1-10; Ahkaf 29-32; Rahman 33-36; Cin, Hümeze, İhlas, Felak ve Nas Sureleri. Öte yandan, her gün Bakara 255. İhlas, Felak ve Nas Surelerini sabah akşam okuyan insanlara sihir ve nazar tesir etmediği gibi sihir yaptırın ve yapan kimselerin sıkıntı çektiği bilinir.

11- Hz. Peygamberin Uygulaması

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin insan ve şeytanlardan gelebilecek kötülüklerden korunmak için Yüce Allah'a sığındığı, dayandığı ve güvendiğini ortaya koyan bir kitaptır. Peygamberin biran Allah'tan ayrı kaldığını düşünmek mümkün değildir. Yaratılan her şey Allah'a götürmekte, düşünce, zikir, ibadet ve dualar kulu Yaratıcıya bağlamaktadır. Zira O yapıları görmekte, kullardan bu duygu ve düşünce ile kendisine dayanılmasını istemektedir.²¹⁰ Bunun en güzel örneği, Hz. Peygamber'de görülür. Bu bilgileri, daha önce gönderilen peygamberlerin sığındığı gibi Allah'a duâ etmesi, Araplar arasında yaygın olan yanlış inançları kaldırılması, istiâze ile Allah'a sığınması, eğitim ve öğretimle insanlığı şeytandan uzaklaştırması

²⁰⁵ Bk. En'âm, 6/112; Nâs, 114/6; Araf, 7/200; Zemahşeri, Tefsir, IV/243-245.

²⁰⁶ Hz Peygamberin uygulamasıyla ilgili bk: Müslim, Eşribe 97, s.1595.

²⁰⁷ Geniş bilgi için bk: İbn-i Kesir, Tefsir, (I-IV), Suriye 1992, IV/612-613.

²⁰⁸ Bk: A'raf 7/198.

²⁰⁹ Bk. Fussilet, 34.

²¹⁰ Bk. Bakara, 2/112.

şeklinde özetlemek mümkündür. Yaratıcı, daha önce gönderilen peygamberlerin şeytan ve neslinden nasıl sığındıklarını haber vermiş, Hz. Peygamber'den de aynı şekilde duâ etmesini istemiştir. Cahil Arapların, her hangi bir vadiye varıp konaklamak istediklerinde, "Bu vadinin şerrinden bu vadinin büyüğüne yahut beyine sığınırım"²¹¹ şeklinde duâ ettikleri nakledilir.²¹² İslâm bu yanlışları düzelterek, sığınılması gerekeni ve nasıl duâ yapılacağını,²¹³ şu sözlerle ifade etmiştir. "De ki: *Rabbim! Şeytanın vesvesesinden sana sığınırım.*"²¹⁴ Hz. Peygamber'de yapmış olduğu duasında; "*Şeytanın vesvesesinden, üfürmesinden ve okumasından alim ve işitici olan Allah'a sığınırım.*"²¹⁵ Uykuya yatarken de; Allah'ın gazabından, azabından, kulların kötülüklerinden, şeytanın vesvesesinden ve şeytanların yanında bulunmalarından Allah'a sığınırım demmiştir.²¹⁶

Kur'an'da, Hz. Peygamberle ilgili şeytan ve neslinden sığınma örnekleri sadece istiâze ile ifade edilmez. Başka kelimelerle de dua edilmektedir. Bunlar arasında "Mültehad"²¹⁷ ve "Asame"²¹⁸ kelimeleri dikkat çekicidir. Yüce Allah kullarına şu hatırlatmanın yapılmasını istemektedir.

"De ki: (Allah bana bir kötülük dilege) beni Allah'tan başka kimse kurtaramaz ve O'ndan başka sığınacak kimse de bulamam. Benim görevim sadece Allah katında olanı, O'nun gönderdiklerini tebliğdir..."²¹⁹ "Rabbinin kitabından sana vahyedilene oku. O'nun kelimelerini değiştirecek yoktur. Ondan başka bir sığınmakta bulamazsın."²²⁰ "Ey Elçi, Rabbinden sana indirilene duyur. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini duyurmamış olursun. Allah seni insanlardan korur..."²²¹

Bir Peygamberin görevi verilen emirlere uymak ve bunları tebliğ etmektir.²²² Yaratıcının izni olmadan Peygamberin, fayda ve zararı kaldırması mümkün görülmez.²²³ Bu durumda, yaratılanın korunması için mutlak güce sığınma gereksinimi bulunmaktadır. Yüce Allah kullarından bunu istemekte, kendisine dua edilmesinden memnun olmakta, sığınmayı bir nevi kulluğun gereği olarak görmektedir. "*Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluğa*

²¹¹ Cin 72/6. Nüzülle ilgili bk. Taberî, Tefsir, XXIX/108; Kurtubî, Tefsir, XIX/10.

²¹² Bk. Taberî, Tefsir, XXIX/108; Kurtubî, Tefsir, XIX/10; I/89.

²¹³ Geniş bilgi için bk. Kurtubî, Tefsir, XIX/10.

²¹⁴ Mü'minûn, 23/97.

²¹⁵ Ahmed b. Hanbel, III/50; V/253. Bk. Râzî, Tefsir, XXIII/119; Kurtubî, Tefsir, I/87.

²¹⁶ Râzî, Tefsir, XXIII/119; İbn Kesir, Tefsir, V/486.

²¹⁷ Bk, Kehf, 18/27; Cin, 72/22; Hac, 22/78.

²¹⁸ Mâide, 5/67; En'âm, 6/146.

²¹⁹ Cin. 72/22-23.

²²⁰ Kehf, 18/27. Krş. Kasas, 28/85.

²²¹ Mâide, 5/67.

²²² Araf, 7/203.

²²³ Mâide, 5/76; En'âm, 6/17,71; Araf, 7/188; Ahzab, 33/17; Cin, 72/21.

*tenezzül etmeyenler aşağılık olarak cehenneme gireceklerdir.*²²⁴ “Ey Muhammed de ki: duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin.”²²⁵ Anlamlarını aldığımız ayetler bize yapılmasını gerekenleri hatırlatmaktadır. Diğer taraftan, Kur’an’da, inananların kendisine dayanması gerektiğini²²⁶ ve peygamberle tartışanlara karşı, Allah’a sığınılmasını emreden ayetler,²²⁷ Hz. Peygamberin şahsında inananlara, cin ve insan şeytanlarından gelebilecek kötülüklerden korunmanın yollarını öğretmektedir.²²⁸

12-Netice ve Öneriler

Netice olarak ifade etmek gerekirse, cin ve insan şeytanları gerçek yaratık olup insanlığın önemli bir düşmanıdır. Onlar hastalık yapan virüs gibidir. İnsanın virüsten kurtulması için hastalığı önleyecek tedbirleri almaları ve onları etkisiz hale getirilmesi için aşılmalıdır. Şeytana karşı aşı, şirkten uzaklaşarak Yaratıcı’ya inanma ve inancının gereğini yapmadır. İnanç olmadan satanizmin etkisinden kurtulmak mümkün görülmez. Öte yandan görünmeyen bir düşman olan şeytandan korunmak için her şeyi gören ve etkisiz hale getirme gücüne sahip olan Allah’a sığınma gerekir. Bu durumda olan inançlı insan üzerinde bir etkinin olamayacağı ifade edilir.²²⁹ Onun yaptırım gücü inanan veya inancı zayıf insanlar üzerinde olacağı anlaşılır.²³⁰ Şeytanın insanları değişik usul ve planlarla etki altına alabilmektedir. Fakat bu hilelerine karşılık bir yaptırım gücü yoktur. Diğer bir ifade ile etki edebilir, iradesine sahip olana bir şey yaptırılmaz. İnsan yaptığının suçunu şeytana atamaz. Şeytanın asli görevi, isyan, başkaldırı, muhalefet, iyileri kabul etmeme, Allah’ın koyduğu kanun ve kurallara karşı çıkmadır. Bunlar üç temel noktada toplanır. İnkâr, fuhuş ve yaratılanlara yapılan zulüm. Bu üç özellik satanizm inancının özelliğidir. Buna karşılık İlahi dinlerin temeli adalet, ihlaslı bir şekilde Allah’a ibadet ve yaratılanlara iyiliktir. Şeytana dayanan inancın temeli, ilahi dinin dışında mutluluğu aramaktan geçer. Düşünceye yer verilmez. Nefis ve şeytan vesvesesi önem kazanır. Onun silahı haramlara teşvik ve vesvese vermektir. Yaratıcı, inanları satanizm tehlikesinden korunmak ve kurtulmak için üç öneride bulunur. Kendisine “**inanma**”, “**güvenme**” ve “**korkma**”. Söz konusu hasletin gereği yerine getirilmeden şeytanın etkisinden korunmak ve Allah’ın yardımını beklemek mümkün görülmez.

²²⁴ Mü’min, 40/60.

²²⁵ Furkan, 25/77.

²²⁶ Tevbe, 9/51.

²²⁷ Al-i İmran, 3/20.

²²⁸ Bk. Taberî Tefsir, XVIII/51; Râzî, Tefsir, XXIII/119; Kurtubî, Tefsir, I/86-87.

²²⁹ Bk. Nahl, 16/99.

²³⁰ Bk. Nahl, 16/100.

Bibliyografya

- Abdülbâkî, Muhammed Fu'ad; el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, Beyrut ts.
- Ahmed b. Hanbel (ö.241/855); el-Müsned, (I-VI) thk. A. Muhammed Şakir, Mısır 1949.
- Ahmed, Naim; Sahih'i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, (I-XII) Ankara1975.
- Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmud (ö.1270/1854); Ruhul-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm Ve's-Seb'il-Mesânî, (I-XXX) Beyrut ts.
- Atallah, W. Gibt et-Tağut dans le Coran Arabia 17 1970, p. 69-82.
- Ateş, Süleyman, İnsan Ve insan Üstü, Ruh, Melek, Cin, İnsan, Yeni Ufuklar Neşriyat İstanbul 1995.
- el-Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870); el-Câmiu's-Sahîh, (IVIII), İst., 1979.
- Cassas, Eli er-Râzî (ö.370/980); Ahkâmu'l-Kur'ân, (I-V), Thk. Muhammed es-Sâdık, Mısır ts.
- Cürçânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (ö.816/1413); et-Ta'rîfât, İstanbul 1909.
- Derveze,, İzzet; et-Tefsîru'l-Hadîs, (I-XI) el-Halebî 1964.
- Ebu'l-Bakâ; el-Kulliyât, Bulak 1253.
- Ebû Davud, Süleyman b. es-Sicistânî (ö. 275/888); Sünen, (I-IV) Beyrut ts.
- Giovanni, Scognamilli, Ter. Arif, Arslan, Doğu Batı Kaynaklarına Göre Şeytan Karızma 1999
- Güç, Ahmet, Satanizm Şeytana Tapmanın Yeni Adı, Alfa İst 1999
- Hamidulah, Muhammed; İslâm Peygamberi, (I-II) Çev. Said Mutlu, İst 1965 ve 1993.
- el-Vesâiku's-Siyâsiyye, Beyrut 1985.
- İbnu'l-Esir, Abdulvâhid eş-Şeybânî (ö. 630/1232); el-Kâmil fi't-Târih, ((I-XIII), Beyrut 1965.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö. 774/1372); Tefsîru'l-Kur'an'l-azîm, thk. Muhamed İbrahim, ve Muhammed Ahmed, (I-VII), İstanbul 1984.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah b. Müslim (ö. 276/889);Sünen (I-IV), Kahire 1952.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed (ö.711/1311);Lisânü'l-Arab, (I-XV), Beyrut 1955.
- İsfehânî, Ragıp b. Muhammed (ö. 502/1108); el-Müfredat fi Garîbi'l-Kur'an, Lübnan ts.
- J.D. Pearson. M.A.; Index İslâmicus, Mansell 1973.
- Kopert R. Dos Tağut, Orientalia 30 1961, p. 415-416.
- Köksal, M. Asım; İslâm Tarihi Hz. Muhammed ve İslâmiyet, (I-X), İstanbul 1981.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, (ö. 671/1273); el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an, (I-XX), Mısır 1967.
- Mesûdî, Ebû Hasan Ali b. Ali (ö. 346/957); Murûcü'z-Zehap ve Me'adinu'-Cevher, Mısır 1964.
- Müslim,, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (ö.261/878); Sahîhu Müslim, (I-VIII), Beyrut ts.

Nisâburî, Muhammed b. Hüseyin (ö.728/1328), Garâibu'l-Kur'an ve Reğâibu'l-Furkân, (I-XXX), (Mektebetü'l-Halebî) 1962.
Topkara; Cevat, Büyücülerin Arka Bahçesi, Aşiyân Yayınları, Adapazarı, 2000
Tuncer, Mehmet, Kur'an'da Cin ve Şeytan, (Basılmamış Dr. Tezi Samsun 1998)
Razî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh (ö. 606/1206); Mefâtihu'l-Gayb., (I-XXXII) Mısır ts.
Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922); Câmiu'l-Beyân an-Te'vîli Ayi'l-Kur'ân, (I-XXX) Mısır 1903.
Vahidî, Abû Hasan Ali b.Ahmed (ö. 468/1075); Esbâbü'n-Nüzûl, Mısır 1968.
Yazır, M. Hamdi.; Hak Dini Kur'an Dili, (I-IX), İstanbul 1960 ve Zehraveyn Yayınları (I-X) İst. ts.
Zamahşerî, Carullah Muhammed b. Ömer (ö. 538/1143);el-Keşşaf an-Hakâiki't-Tenzil, (I-IV), Beyrut ts.
Zebidî, Seyyid Muhammed Murtazâ (ö.1205/1790); Tâcu'l-Arûs, (I-X), Beyrut 1988.